
KİTÂBİYAT

The Sociology of Religion

Grace Davie

London: Sage Publications, 2007. xi + 283 sayfa.

Aydınlanmanın rasyonalist ve pozitivist yapısı içerisinde ortaya çıkan din sosyolojisi, kuruluş döneminde sosyal kurumlardan biri olarak ele aldığı dinin modernleşme sürecine paralel olarak önemini kaybedeceği düşüncesine odaklanmıştır. Kurucu sosyologların dine yaklaşımlarından hareketle inşa edilen sekülerleşme teorileri, geçiş döneminin merkezinde yer almış ve din sosyolojisi çalışmalarında sekülerizm bir ideoloji hâline getirilerek hemen hemen hiç tenkit edilmeden savunulmuştur. David Martin gibi başından beri eleştirel bir tutum sergileyen sosyal bilimciler bir kenara bırakılırsa, sekülerleşme teorilerinin geçerliliği 1990'lı yıllardan itibaren din sosyologları arasında sorgulanmaya başlanmış ve yanlışlığı genel kabul görmüştür. Daha önce *Religion in Britain Since 1945: Believing Without Belonging* (1994), *Religion in Modern Europe: A Memory Mutates* (2000) ve *Europe: The Exceptional Case: Parameters of Faith in the Modern World* (2002) isimli kitapları ve çeşitli makaleleriyle bu değişime katkıda bulunan Davie, *The Sociology of Religion*'da düşüncelerini daha geniş bir perspektifle ele alarak teorinin mevcut datayı öncelmesi olarak gördüğü sekülerleşme paradigmasına dayanan klasik din sosyolojisini eleştirmektedir.

İlki beş, ikincisi altı ayrı bölümden müteşekkil iki ana kısım, sosyolojik açıdan dine yaklaşımın tasvir edilip çalışmanın yapısına dair temel bilgilerin sunulduğu "Giriş" ve "Önsöz"den oluşan kitabın temel iddiası, sekülerleşmeye rağmen dinin,

birey ve toplumun hafızasından silinmediği, bilakis modern toplumlarda farklı formlarda ortaya çıktığıdır. Bu nedenle teorik çerçevenin çizildiği ilk kısım, aynı kaynaklardan farklı yorumlara ulaşılması, Avrupa’da yaygın olarak kabul edilen sekülerleşme teorilerine karşın Amerika’da “Rasyonel Seçim Teorisi”nin ortaya atılması ve Eisenstadt’ın çoklu modernite kuramından hareketle tekdüze modernleşme anlayışının sorgulanması gibi yaklaşımlardan müteşekkil olarak hazırlanmıştır. Birinci kısmın sonunda metodolojik tartışmalara yer veren bir bölümün bulunması da yapılan araştırmalarda mümkün olduğunca objektifliği sağlamak ve elde edilen verilerin ideolojiler ekseninde yorumlanmasına engel olmak açısından yol göstericidir.

Çalışmanın ikinci kısmında ise din sosyolojisinin bugünkü temel meselelerine yer verilmiştir. Yazar öncelikle Avrupa ve Amerika’da etkin dinî görüşleri ve dine karşı yaklaşımları, “ait olmadan inanma, vekil din” gibi kavramlar çerçevesinde ele alarak modern Avrupa’da dine bağlılığın zorunluluktan tercihe geçişini göstermeye çalışmakta; bu çerçevede Rasyonel Seçim Kuramı’nın Avrupa için de geçerli yönlerinin bulunabileceğine işaret etmektedir. Bunu yaparken bilinenin aksine Kuzey Avrupa ülkelerinin -en az inanan ve ibadet eden ülkeler olmasına rağmen- problemlerin çözümünde başvurdukları temel bir kurum konumundaki kiliseye bağlılığını ortaya koymuş, böylece din sosyolojisinde etkin olan taraflı düşüncenin sarsılmasına neden olarak bu alt disiplinin değişimine katkı sağlamıştır. Azınlıklara ve cemaatlere dair problemlerin de ele alınmasıyla birlikte, sosyolojik bakış açısıyla post-modern çağın dini yapı haritası çizilmiştir. Nitekim çoğulculuğa dayanan bu yapı ve yoğunlaşan dinî ilişkilerin ortaya çıkardığı problemler; fundamentalizm, küreselleşme tartışmaları ve gündelik hayatla din ilişkisini inceleyen bölümler hâlinde başarılı bir şekilde ortaya konulmuştur. Bilhassa Nancy Ammerman’ın *Everyday Religion: Observing Modern Religious Lives* (2006) çalışmasından hareketle hazırlanan “Din ve Günlük Yaşam” bölümü, seküler kabul edilen bir toplumda dahi ölüm ve doğum gibi doğal olaylarda dinî ve mânevî geleneklerin ne kadar önem taşıdığını göstermesi açısından dikkat çekicidir. Pek çoğu Davie’nin daha önce yayımlanmış yazılarının yeniden düzenlenmesiyle ortaya çıkan bu bölümlerle mesele merkezli bir din sosyolojisi kitabı meydana getirilmiş ve düşünürleri esas alan önceki eserlerden farklılaşmıştır. Ancak ilk kez din sosyolojisi dersi alan öğrencilere bu alanın meselelerini ve temel tartışmalarını öğretmek ve modern dünyada dinin hayatî önem taşıyan bir kurum olduğu göz önünde tutularak bu alt disiplinin kendi içerisindeki tartışmalarına girmek şeklinde iki ayrı gayeyle yazılan kitabın, lisans öğrencilerinden ziyade, bu alanda uzmanlaşmak isteyen kişilere uygun olduğu da belirtilmelidir. Zira son zamanlarda din sosyolojisi alanında yapılan tartışmaların geniş bir özeti olarak

da değerlendirilebilecek olan çalışma, bu alana dair bir altyapıyla daha anlamlı hâle gelecektir.

Ele alınan temel meselelere bakıldığında, Grace Davie'nin Anglo-Sakson geleneğini takip ederek din sosyolojisindeki diğer gelişmeleri ihmal ettiği söylenebilir. Konu başlıklarından hareketle bir değerlendirmede bulunulursa; inanç temelli organizasyonlara, dinsel örgütlere ve yeni dinî hareketlere dair çalışmalar görmezden gelinen meseleler arasında sayılabilir. Ancak Batı'nın dinî haritasının çizildiği ikinci kısmın ilk bölümünde bunlara kısmen değinildiği de belirtilmelidir. Eserdeki daha önemli bir eksiklik ise; yalnızca Batı Avrupa ve Amerika'daki oluşum ve problemlerin ele alınması; fakat din sosyolojisiyle ilgili küresel gelişmelere fazla yer verilmemesidir. Bir başka ifadeyle alanla ilgili genel bir problemin yansıması olarak Batılı olmayan toplumların dinlerine ve dine dair problemlerine kayıtsız kalınmış, yalnızca Danimarka'daki karikatür problemi yahut Salman Rüşdi olayı gibi Batı'yla irtibatlı meselelere dikkat çekilmiştir. Bu durumda, aydınlanmanın Avrupa merkezci ve tekdüze modernite algısına karşı çıkmak adına kitabın temel iddialarından biri kabul edilen çoklu modernite anlayışının bir yönüyle eksik kaldığı söylenebilir.

Bu eksiklere rağmen, XXI. yüzyılda dinin önemini kabul edip bunun hangi problemleri ortaya çıkardığını ve bu problemlere metodolojik olarak nasıl yaklaşmak gerektiğini göstererek din sosyolojisine aktif bir görev biçen eserin yakın zamanda tek bir yazar tarafından hazırlanan sınırlı sayıda ana kaynaklar arasına girecek bir değere sahip olduğu vurgulanmalıdır. Hem İngilizce hem de Fransızca konuşan bölgelerde iyi tanınan ve alanında "fil conducteur" kabul edilen bir araştırmacı tarafından yazılması hasebiyle ehemmiyeti daha da artan kitabın, zengin kaynak kullanımıyla ve mevcut teorileri tanıtarak alana dair geniş bilgi sağlama-sıyla günümüz din sosyolojisi literatürü açısından büyük bir kıymeti haiz olduğu inkâr edilemez.

Merve Betül Bayrak

Hak Zâil Olmaz: Roma, Türk ve İslâm Hukuklarında Eksik Borç

Mustafa Demiray

İstanbul: Klasik Yayınları, 2009. 311 sayfa.

Düzen ve istikrarın hâkim olduğu, kişilerarası sosyal ilişkilerin sağlıklı yürütüldüğü bir toplumsal hayatın tesisinde ve bireylerin kanunlara riayetinin sağlan-